

KÜRESEL YOKSULLUK VE İNSAN HAKLARI

THOMAS POGGE¹

Kitapta 1990 yılları ile 2001 yılları arasında kaleme alınmış birbirinden farklı sekiz makale bulunmaktadır. Bu makaleler küresel adalet üzerine ahlaki bir duruşun farklı yönlerine vurgu yapmaktadır. Kitabın birinci ikinci ve üçüncü bölümleri felsefi bölümlerdir. Genel olarak bu bölümlerde evrensel adalet, insan hakları ve ahlaki kurumsallaştırma gibi konular tartışılmaktadır. Sonraki üç bölümde varolan küresel düzenin yaygın ahlaki kabulü, bireyler arası ahlak ve ulusal adalet hakkındaki bir hayli kalıplaşmış kanaatler ve aralarındaki uyumsuzluk göz önüne serilmektedir. Altıncı yedinci ve sekizinci bölümlerde ise uluslararası düzenimizi ahlaki değerlerimizle daha iyi bir şekilde birleştirebilmemizi sağlayacak uygulanabilir mütevazı aynı zamanda bir hayli anlamlı küresel kurumsal reformlardan bahsedilmektedir.

1. Ahlaki Değer Yargılarımız Hakkında Bazı Uyarılar

Kitabın bu bölümünde küresel adaletsizlik ve sebepleri asıl konudur. Bu kapsamda yazarın düşünceleri ve tespitleri aşağıdaki paragraflarda sunulmuştur.

Yazara göre son 220 yıldır ahlaki değer yargılarımız epey değişmiş, zayıf ve korumasız olanı korumaya yönelik ahlak kurallarımız giderek sınırlandırıcı ve etkin hale gelmiştir. Şiddet, kölelik, otokrasi, sömürgecilik ve soykırımla şekillenen bin yıl boyunca kabul görmüş uygulanmış davranış ve sosyal örgütlenme biçimleri günümüzde artık yasaklanmış kanun dışı kılınmış ve adaletsizlik örnekleri olarak gösterilir hale gelmiştir.

Zayıf olan bugün ne durumdadır. İki milyar sekiz yüz milyon kişi dünya nüfusunun %46'sı Dünya Bankasının yoksulluk sınırı olan 2 doların altında yaşamaktadır. Her yıl dünya nüfusunun 18 milyonu yoksulluğa bağlı sebeplerden çok erken yaşta ölmektedir. Her gün otuz dört bini beş yaş altı çocuklar olmak üzere elli bin insan yoksulluğa bağlı sebeplerle ölmektedir. Oysa dünyanın diğer yanında

¹ Bu çalışma Thomas POGGE'nin Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları Kitabının bir bölümü üzerinde yapılan çalışmadır.

muazzam ve giderek artan bir zenginlik söz konusudur.Zengin olan her gün daha da zenginleşmekte fakirlikte hızla artmaktadır.

Ahlaki kurallarımız ve davranış biçimlerimizdeki büyük ilerlemeyi bu son derece korkunç ahlaki durum ile yan yana koyduğumuz zaman iki soruyla karşılaşılır. Nasıl oluyor da ekonomi ve teknolojide bu muazzam ilerlemeye rağmen insanoğlunun yarısının ciddi boyutlardaki yoksulluğu devam ediyor? Gelişmekte olan ülkelerin insanları neden bu durumu sıkıntı verici olarak görmüyorlar?

Dürüst olmak gerekirse pek çoğumuz sorunu yalnızca ana hatlarıyla biliyoruz. Gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar yoksulluk ve eşitsizliği kendi açılarından ahlaken önemli meseleler olarak görmüyorlar. Marx'ın tarihsel materyalizmine göre egemen adalet anlayışları egemen gurubun ortak çıkarları etrafında şekillenerek söz konusu çıkarlar o grubun ekonomik üretim araçlarını kontrol etme rolü üzerinde biçimlendirilir. En basit ifadeyle bizim ahlak kurallarımızdaki değişiklikler, sermayeye teknolojiye, toprağa ve doğal kaynaklara sahip olanların çıkarlarındaki değişiklikler doğrultusunda olmaktadır. Ahlak kurallarının zayıf ve yoksul olana sağladığı herhangi bir himaye yardım tesadüfüdür.

Zengin batı devletleri artık köleleştirme,sömürgecilik ve soykırım uygulamalarında bulunmuyor.Ancak bu devletler dünyanın geri kalanı üzerinde zalim ekonomik ve siyasi ve askeri egemenliklerini hala devam ettiriyorlar. Ve insanoğlunun büyük kısmı hala ancak hayatta kalmasına yetecek kadarını elde edebiliyor.

2. Küresel Yoksulluğu Göz Ardı Etmek İçin Dört Gerekçe

Bu gerekçelerden ilki yoksulluktan kaynaklanan ölümlerin önlenmesi uygun olmadığını belirten gerekçedir. Bu düşünceye göre, bu durum daha fazla yoksulluğa bağlı ölüme yol açacaktır anlayışı yanlıştır.Bu tespit doğru değil gıda üretimi artmış fiyatlar düşmüştür. İkinci gerekçe ise Küresel yoksulluğun katlanılabılır bir maliyetle çözülemeyecek kadar devasa olduğu yönündedir. Bu gerekçe de doğru değildir. 10 çocuğu bile açlıktan kurtarmak büyük bir başarıdır. Diğer üçüncü bir varsayım ise dünyadaki yoksulluğu para akıtarak gidermek mümkün değildir.Buda yanlıştır çünkü bir kişiye balık tutmayı öğretmek balık vermektten daha iyidir. Bunun yöntemleri de vardır. Örneğin üretime eğitime ulaştırmaya yardım edilmesi. Dördüncü varsayım

dünyadaki yoksulluğun kaybolduğu yöndedir. Bu kısmen doğrudur ama fazlasıyla doğru değildir.

3. Küresel Yoksulluğa Karşı Sergilediğimiz Pasif Tutumu Savunmak

Ötekilerin ve onların temsilcilerinin kendi çıkarlarının peşinde koştuğu bir dünyada bir düşmanlık sisteminde bizim ve temsilcilerimizin gayretli bir biçimde kendi çıkarlarımız doğrultusunda hareket etmemiz hoş görülebilir şekilde bir pasif tutumumuz vardır. Kendimizi haklı çıkarmak için bu tutumu savunmaktayız.

4. Küresel Ekonomik Düzen Gerçekte Yoksullara Zarar Vermiyor mu?

Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması ile yeni ekonomik düzen yoksulların yararına olduğu en azından onların zararına olmadığı iddiası pek çok insan tarafından savunulmaktadır. Bizim yeni ekonomik düzenimizde yoksulların durumu eğer bundan önceki düzen devam etseydi olacağından daha mı iyi olurdu yoksa daha mı kötü olurdu. Zengin ülkeler Uruguay görüşmelerinde yoksul ülkelere göre gümrük vergilerini daha az kestiler. Dünya bankasından WILL Marten'in yakın döneme ait araştırmalarına göre Zengin ülkelerin tekstil, giyim ve tarım ürünlerine koydukları gümrük tarifesi diğer zengin ülkelere konan gümrük tarifesinin 4 katıdır. Eğer bu düzenleme olmasaydı gelişmekte olan ülkeler 2005 te 700 milyar dolar daha fazla ihracat yapabileceklerdi. Bu ülkelerin çoğu Uruguay görüşmelerinde neyin altını imzaladıklarını bilmiyorlar.DTÖ anlaşması yürürlüğe girdikten sonra yoksulluğa bağlı sebeplerden ölen insanların bir çoğu eğer bu anlaşma imzalanmamış olsaydı şu anda yaşıyor olabilirdi. 700 milyarlık gelir gelişmekte olan ülkelerin gayri safi milli gelirlerinin % 11' idir. Yada yıllık yoksullar için yapılan bağışın 12,5 katıdır.

Pek çok yoksul ülkelerin hükümetlerinin kurumlarının ve kültürlerinin içine işlemiş yetersizlik yoksulluk ve baskıları dışarıda bırakarak tespitleri yapmak yadırganabilir. Eğer uluslararası görüşmelerde yoksul ülkeler yeterince şevkle temsil edilmiyorsa bu onların sorunudur denebilir.Bu itiraz oldukça yerindedir. Fakat çoğu gelişmekte olan ülkelerin yönetimleri yoksulların çıkarlarına duyarsızdır.Yoksullar kendilerini yöneteni adil olarak seçemediklerini söyleyeceklerdir. Gelişmiş zengin ülkeler bu seçilenleri desteklemektedirler. Gelişmiş ülkeler otoriter yoksul ülke temsilcilerine ve cuntalara iktidarda kalmaları için gereken silahları satarlar. Gelişmiş

ülke şirketleri bunlarla işbirliği yapar her türlü rüşveti verirler. Bu yöneticilerde bu şirketlere vergi indirimini yaparlar. Bu liderler ülkenin doğal kaynaklarını satma ve borç alma yetkisine sahiptirler ve bu yetkilerini kullanırlar.

Uluslar arası imtiyazlar geliştirmekte olan kaynak zengini ülkelerin yoksul halkları pahasına zengin ülkelere ve üçüncü dünya ülke otokratlarına yarar sağlar. Bu konular düşünülürken yoksullara yardım etmeyi düşünmek asıl amaç değildir. Bunlar eşitsizlik nedeniyle yardıma ihtiyaç duyuyorlar. Asıl önemlisi bu küresel eşitsizliği giderici önlemler neler olmalıdır. Yazara göre bu konuda eşitsizliğin kaynağı gelişmiş ülke hükümetleri tarafından dayatılan bu dayatmaya karşı koyamayacak durumda olan pek çok insanın yoksulluğunun temeli, bu küresel düzendir. Gelişmiş ülkelerin üçüncü dünya ülkelerindeki eşitsizliğe suç ortaklığı yatığını ifade etmektedir. Locke 'çu bir yaklaşımla insanoğlunun tümü doğuştan itibaren hür eşit ve bağımsızdır. Hiç kimse kendi mülkünden kovulamaz kendi rızası olmadan başkasının siyasal iktidarına tabi kılınmaz. Bu ilke gelişmiş ülkelerin küresel yoksulları kendi rızaları dışında yerli liderlerine ve dünya ekonomisi kurallarına tabi kılmadaki kıymetli katkılarını ve küresel yoksulları ve yine kendi rızaları olmadan doğal kaynaklardan nispi yada buna denk bir pay almaktan alıkoyan çabalarını yasaklamaktadır. Bu ilke aynı zamanda gelişmiş ülkelerin doğal kaynakları ucuza mal etme kaygısıyla küresel yoksulların tabi kılınmalarından ve mahrumiyetlerinden elde ettiğimiz kazanımları da topa tutmaktadır.

5. İnsanın Gelişmesi Ve Evrensel Adalet

İnsanın gelişmesi yaşamının daha iyi daha değerli hale gelmesidir. Yaşamın değeri konusunda onu yaşayan kimse için iyi olması anlamına gelen şahsi değeri ile hayatın ahlaki anlamda daha iyi olduğunu belirten ahlaki değeri arasında bir ayırım yapılması gerekir. Hayatın şahsi değeri bir kimsenin başarıları deneyimleri ile ilişkilendirilir. Ahlaki değer ise bir kimsenin iyi karakteri, tutumlarının ahlaki değeri ahlaki sonuçları ile ilgilidir.

Bir kimsenin başka birisinin yaşamı hakkında ileriye dönük olarak düşünmesi o kişiye belli ölçüde saygı göstermesini gerektirir. Günümüzde yetişkin insanın özerkliğine saygı gösterilmesi gerektiği ve bir kimsenin gelişme ölçüsüne, yani

gelişmesinin çeşitli boyutlarına, bunların görelî ağırlıklarına ancak kendisinin karar vereceğini kabul edilmektedir. İşte başkasının özerkliğine saygı duymak demek, onun gelişme ölçüsünü kabul etmek demektir. Örneğin bir kişi mutluluktan çok bilgiyle ilgileniyorsa ona doğum gününde kitap hediye edilmesi böyledir. Yani bir kimse başka bir kimsenin özerkliğine onun kendi gelişme ölçüsüne ve bu ölçüye ulaşma yolunu kabul ettiği oranda saygı duyar. Burada bahsedilen özerklik kavramı bir insanın kendi kendine kurallar koymasına kendisine direktifler vermesi yerine kendi amacına sahip olması ile bağlantılıdır.

6. Sosyal Adalet

Günlük kullanımdaki anlamıyla adalet ahlaki uygunluk ve insanlara eşit davranılması ile alakalıdır. Adalet en fazla toplumsal kurumların ahlaken değerlendirilmesinde kullanılır. Bir toplumsal sistemin daha temel ve hayatımıza etki eden kurumlar bütünlüğüne o sistemin kurumsal düzeni yada temel yapısı denir. Bir toplumsal sistemin kurumlarının etkiledikleri kişilere ve gruplara ne dereceye kadar adil davrandıklarını ölçen bir adalet kriteri formüle edilirse bu nasıl olmalıdır. İşte burada kullanılacak adalet kriteri bir insanın gelişme ölçüsünü ve özellikle toplumsal kurumların etkiledikleri insanlara nasıl muamele ettiklerini değerlendirme görevi için tasarlanmış bir ölçü gerektirir. Toplumsal kurumlar bu anlamda sadece yurttaşları etkilemez katılımcı olmayan yani yurttaş olmayanları da etkileyebileceği gibi çevre kirliliği, kaynakların tüketilmesi açısından gelecekteki nesilleri de etkileyebilirler.

Her bir toplumsal kurumun ne kadar adil olduğunu tek tek ölçmek anlamsızdır. Her bir ülkenin kurumsal yapısının tek tek ele alınması da kısmi bir çözümdür. Özellikle üçüncü dünya ülkeleri açısından örneğin kanunun üstünlüğü yada herkes için yeterli gıda erişimi garantilemeye çalışan ulusal kurumların etkinliği daha güçlü ulusal kurumlara bağlı olan daha güçlü ülkelere bağlıdır. Bu kapsamda bütünselci bir anlayışa ihtiyacımız vardır. Bu kapsamda yapılacak değerlendirmelerde küresel düzen gözden kaçırılmamalıdır. Günümüzün dünyasında insanların yaşamaları küresel yönetim ticaret ve diplomasi kuralları gibi bir çok ulusal olmayan toplumsal kurumlardan etkilenmektedir.

Bir kimsenin kendi yaşama biçimini seçmesi şeklindeki dar bir özerklik anlayışından ziyade kendi yaşam biçimine sahip olması anlamındaki özerkliğe , toplumsal düzen ne kadar saygı gösteriyor ve ne kadar onaylıyorsa bu tespit edilerek bir adalet kriteri ortaya konulabilir.

7. Kabaca Bir Adalet Kriteri

Bir adalet kriterinin tespiti için şu üç soru cevaplanmalıdır. Adalet kriterinin toplumsal kurumların insana nasıl muamele ettiğini değerlendirmede kullanılacak değerler üzerinden belirlenmesi gerekmektedir. Öyleyse birinci soru bu temel değerler nasıl tanımlanmalıdır. Bu kapsamda temel değerler kriteri dört noktaya sınırlanmalıdır. Birincisi; kıymetli bir yaşam biçimi anlayışının geliştirebilmesi için gerçekten şart olan değerler listesi alınmalıdır. İkincisi; değerlerden asgari yeterlilikte kısım için nicel ve nitel olanların belirlenmesi gerekir. Örneğin örgütlenme özgürlüğü ve gıda gereklidir ama sınırlı miktarda. Üçüncüsü temel değerlere insanın ihtiyacından çok onlara ulaşmaya ihtiyacı vardır. Dördüncüsü temel değerlerin olasılık sal olarak sınırlandırılması gerekir. Toplumsal kurumlar etkiledikleri herkesin değerlere tam olarak ulaşmasını temin edecek şekilde tasarlanması mümkün değildir.

Diğer değerlere yönelik ikinci soru seçilen temel değerlerin bir yaşam standardı ölçüsüyle nasıl bütünleşeceği. Bu kapsamda eşikli bir sayı dizisiyle uluslararası bir yaşam standardı belirlenmelidir. Örneğin beslenme seyahat özgürlüğü ve vicdan hürriyetinin eksikliğinin temel adalet kriterimizin gerektirdiği asgari yaşam standardının altına ne derecede düşürdüğünün belirlenmesi gerekir

Son olarak sorulacak soru ise çeşitli kimselerin yaşam standardı ölçüleri tek bir toplumsal kurumlar adaleti ölçeği ile nasıl bütünleşebilir?

8. İnsan Hakları

Yukarıda bahsedilen dünya çapında kabul görececek bir adalet kriterinin belirlenmesinin insan hakları ile mümkün olduğu yazar tarafından ifade ediliyor. İnsan hakları bu kapsamda toplumsal kurumlara yönelik iddialar ve ikinci olarak ta bu tür kurumları destekleyenlere karşı iddialar olarak tasarlanmalıdır. Yazara göre insan

haklarının ahlaki bir hak olarak tasarlayan kurumsal anlayıştan farklı bir insan hakları anlayışı vardır. Şöyle ki.insan haklarının kendi hukuki alanlarının olması gerekir. Her bir toplumun yönetimi ve yurttaşlarının,tüm insan haklarının hukuk metinlerinin içine girmesini ve kendi yetki alanı içinde etkin bir hukuki sistem yoluyla izlenmesini ve mecbur kılınmasını garantilemeleri gerekir.

Örneğin X bir insan hakkı olursa, X' e yönelik bir insan hakkı talebi, zorunlu toplumsal kurumların bu kurumlardan etkilenecek insanların X'e güvenle erişimlerini mümkün olduğunca sağlayacak şekilde düzenlenmesi talebiyle aynı olduğunu, yazar ifade etmektedir. Bir insan hakkı talebi bir kimseyi etkileyen zorunlu toplumsal kurumlara yönelik ahlaki bir iddiadır. Bu yüzden böylesi kurumların dayatılmasında rol oynayan herkese karşı ahlaki bir iddiadır.

Yazara göre yasal haklar kültürüne karşı olanlar şu kuralı benimsemektedirler.Herhangi zorunlu kurumsal düzen belli temel değerlere insanların ulaşmasını temin etmekle yükümlüdür. Biz insan haklarını yasal haklarla sağlanması gerektiğini düşünsek te insan haklarının yasalar dışında başka yollarla da teminine izin vermemiz gerekecektir. Bu konuda haklara ulaşımın dünyanın her yerinde aynı şekilde sağlanması uluslararası hukukla sağlanması konusunda ısrarın anlamı yoktur.

Bu konuda söylenecek temel şeyler; yasal haklar insan haklarının gerçekleştirilmesinin etkin bir aracı olabilirler genellikle öyledirler.Ancak bu tür yasal hakların temin edilmesine yardımcı oldukları insan hakları ile aynı içerikte olmalarına gerek yoktur.Yeterli beslenme ile ilgili insan haklarının en iyi yolu gıda ile ilgili yasal haklar olmayabilir. Bu tür yasal haklar yerine tefeciliği önleyen stokçuluğu yasaklayan yasalar eğitim ve çocuk bakımına ilişkin yasalar, işsizlik yardımları buna örnektir. Bu konuda ikinci olarak şu söylenebilir. Belli yasal hakları bir insan hakkının işaret ettiği unsura dahil etmek en azından teorik olarak mümkündür.Örneğin din hürriyeti olan bir insan hakkı tasarlanabilir. Yurttaşların dini özgürlüklerinin güvence altında olduğunu bildikleri bir toplum(burada farkındalığın kaynağı bu toplumda dinsel hoşgörünün sorgulanmayan bir gerçeklik olması olabilir) sırf din özgürlüğünü açıkça garantileyen bir kanun olmadığı için insan haklarını gerçekleştirilmeyi başaramadığı şeklinde suçlamayı kabul etmez.

İnsan hakları kavramı hükümet görevlilerine ne yapması ve ne yapmaması gerektiğini söylemek yerine, bizim hep birlikte ortak yaşamımızın temel kurallarını nasıl biçimlendirmemiz gerektiğini düzenlemelidir.

Yukarıda açıkladığımız insanın kişinin gelişmesi kavramına dönersek amacımız değerli bir yaşam için insanların ihtiyaç duydukları toplumsal bağlamları ve araçları tespit etmektir. Bu hedef veya amaç kişi özerkliğine saygıyı ifade eder. Hemen hemen bütün insanların gerek kendi yaşamlarını gerekse ilgilendikleri başka insanların yaşamlarını muhakeme etmede kullanacakları ahlaki bir dünya görüşüne sahip olması gereksinimi duymaları yalnızca kendileri için değil genel olarak ahlaken iyi bir şeydir. Bugün dünyada farklı kültürde farklı dünya görüşleri olduğu kabul edilirse, en mütevazı temel adalet kriterinde bile toplumsal kurumların etkiledikleri herkesin ahlaki dünya görüşünü geliştirmesine derinleştirmesine ve gerçekleştirmesine imkan verecek şekilde tasarlanmalarını talep etmesi gerekir. Bu kapasitenin başlıca öncülleri vicdan hürriyet ve siyasal katılımdır. Bu noktada insan yaşamının ahlaki ve şahsi değeri açısından elzem olan birincil temel değer fiziksel bütünlük hayatta kalmak için gerekli kaynaklar seyahat ve hareket özgürlüğü sayılabilir. Hepimizin bildiği gibi birçok insan bu değerlere erişmekten yoksun Dolayısıyla bu insanlar için sahip oldukları insan haklarının sadece bir kısmı yerine getiriliyor.

Bir insan hakları kavramı tüm toplumsal kurumların herkesin insan haklarına işaret ettiği unsurlara güvenli erişimlerini mümkün olduğunca sağlayacak şekilde tasarlanmalarını talep eder. Böylesi bir evrensel adalet kriterinin kabul edilmesi belli toplumların kendi ulusal kurumlarını daha spesifik bir insanın gelişmesi ölçüsü içeren daha katı bir adalet tabii kılmaktan alıkoymaz. Bu tür bir ulusal ölçü yurttaşların belli yasal haklara sahip olma toplumsal eşitsizliklerden çok fazla etkilenmeme talihsizliklerin telafi edilmesi için mali yardım alma gibi ek temel ihtiyaçlara ulaşmalarını içerebilir. Bütün zorunlu kurumsal sistemlerin birinci görevi herkesin temel özgürlük ve katılım haklarını giyecek, barınak , eğitim giysi, asgari yeterlilikteki kısmına güvenli erişimlerini sağlamaktır. Çağımız insanların yegane görevi bu formülasyonu hayata geçirmek ve bunu tüm dünyada uygulanabilir kılmaktır.